

Ukrainian and foreign scholars investigate different aspects of the generation of multicultural pluralism for future teachers. But contemporary pedagogic science still lacks of specific research for this subject. That is why we made an attempt to analyze the phenomenon “multicultural pluralism” and identify its point and structure.

So we made a conclusion that multicultural pluralism is integral unit which is denoted by following factors: human self-reflection, social activity, tolerance and adaptation to versatility of cultural and ethnic values of the students. According to its structure we can consider: human self-reflection component, cognitive activity component and personal component.

УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМ І МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

УДК 378.011.3

Коломієць А. М., Мала Ю. В.

Статтю присвячено дослідженню проблеми підготовки майбутніх фахівців, зокрема розвитку особистісних і професійно значущих якостей шляхом використання особистісно зорієнтованих технологій.

Визначені особливості та розроблені концептуальні положення і методика впровадження інноваційних методів і технологій у підготовку майбутніх фахівців. Доведено, що в підготовці фахівців не можна обмежуватися лише однією педагогічною технологією. Розкрито сутнісні характеристики інноваційних методів і технологій навчання в умовах вищої школи. Визначено найбільш ефективні у підготовці майбутніх фахівців технології навчання. Представлені авторські підходи та методичні рекомендації щодо застосування інноваційних методів і технологій у вищій школі.

Ключові слова: вища освіта, вища школа, особистісно зорієнтоване навчання, інноваційні педагогічні технології, розвиток особистості.

Статья посвящена исследованию проблемы подготовки будущих специалистов, в частности развития личностных и профессионально значимых качеств путем использования личностно ориентированных технологий.

Определены особенности и разработаны концептуальные положения и методика внедрения инновационных методов и технологий в подготовку будущих специалистов. Доказано, что в подготовке специалистов нельзя ограничиваться только одной педагогической технологией. Раскрыты существенные характеристики инновационных методов и технологий обучения в условиях высшей школы. Определены наиболее эффективные в подготовке будущих специалистов технологии обучения. Представлены авторские подходы и методические рекомендации по использованию инновационных методов и технологий в высшей школе.

Ключевые слова: *высшее образование, высшая школа, личностно ориентированное обучение, инновационные педагогические технологии, развитие личности.*

Постановка проблеми. Сучасна вища освіта в Україні переживає непростий етап переоцінки цінностей, переосмислення загальноприйнятих пріоритетів у підготовці фахівців-професіоналів. Нова модель професійної освіти значно відрізняється від тих, що існували раніше, оскільки нині вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців ґрунтуються на компетентнісному підході, згідно з яким майбутній фахівець має ефективно діяти в різних ситуаціях, що передбачають мобілізацію знань і умінь і їх транспозицію, а також уміння здійснювати пошук і розробку адекватних стратегій у конкретній ситуації.

Втрачають свою актуальність і вимагають змін традиційні форми, методи й засоби навчання у ВНЗ. Широкомасштабне впровадження інтерактивних та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) примушує по-новому поглянути на методи й технології вищої професійної освіти. Одночасно з процесом комп'ютеризації системи вищої професійної освіти модернізуються традиційні і вводяться нові методи навчання, засновані на сучасних технологіях. Основним напрямом оптимізації навчально-виховного процесу у ВНЗ є нині ефективне впровадження особистісно зорієнтованих технологій.

Аналіз наявних досліджень. Сучасні дидакти вищої школи (С. Гончаренко, О. Дубасенюк, С. Сисосва та ін.), розглядаючи широке коло питань професійної освіти, її ціннісних пріоритетів і приділяючи при цьому особливу увагу проблемам змісту підготовки компетентних фахівців, вказують на важливість пошуку шляхів удосконалення методів викладання. Не можна не погодитися з думкою провідних дослідників про те, що вибір методів викладання в системі професійної підготовки залежить від специфіки вищого навчального закладу і вимог, що висуває сучасне суспільство перед його випускниками. Тому, розробляючи нові навчальні програми, варто враховувати, що відібрані методи навчання мають не лише служити способом передавання визначеного програмою обсягу знань, а також покликані формувати й розвивати необхідні професійні здібності та особистісні якості.

Українські науковці одностайні в тому, що «головне в новій парадигмі освіти — це орієнтація на інтереси особистості, адекватні сучасним тенденціям розвитку суспільства, визнання унікальної сутності кожного студента та індивідуальності його навчальної траєкторії» [3, с.3]. Проте на практиці спостерігаємо домінування традиційного підходу до організації навчання у вищій школі, де перевага надається пояснювально-ілюстративним методам навчання, що забезпечує лише репродуктивний рівень засвоєння знань. Тому удосконалення форм і методів навчання у вищій школі відносимо до *невирішених проблем професійної освіти*.

Мета статті — визначити особливості та розробити концептуальні положення й методику впровадження інноваційних методів і технологій у підготовку майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. У нинішніх умовах демократизації суспільства неприпустимим є авторитарний стиль диктату, коли сту-

дент розглядається як підлеглий, пасивний виконавець чужої волі, якому фактично відмовлено у свободі вибору, у праві на творчий пошук, самостійність, ініціативу. Недоцільним на етапі розбудови держави є і ліберальний стиль, що характеризується браком стійкої педагогічної позиції, незацікавленістю й пасивністю педагога, невтручанням у процес становлення особистості майбутнього фахівця, низьким рівнем вимог, формальним розв'язанням навчально-виховних проблем.

Основне призначення педагогічного впливу в тім, щоб ініціювати потенційно закладену в студента здатність стати суб'єктом навчально-виховного процесу. Потрібне вміння організувати вплив таким чином, щоб його кінцевим результатом стала особистісна взаємодія. Педагогічна технологія виявляє систему науково-методичних умінь викладача з організації впливу на студента, пропонує спосіб осмислення технологічної педагогічної діяльності.

До основних операцій здійснення педагогічного впливу під час навчання відносимо такі:

1. Створення психологічного клімату. Це найбільш важливе й складне завдання викладача вищої школи. Психологічний клімат – якісна сторона міжособистісних відносин, сукупність психологічних умов, що сприяють або перешкоджають продуктивній спільній діяльності і всебічному розвитку особистості студента в групі. Сприятливий психологічний клімат – це атмосфера розкритості, взаємної поваги, дружелюбності, делікатності, що створює комфорт і умови для роботи, розкриває можливості особистості. Несприятливий клімат перешкоджає особистісному розвитку, заглиблюючи людину в стан незахищеності, нервовості, страху й розпачу.

Технологічно вплив на клімат забезпечується сукупністю операцій, що відповідають наступним правилам:

- встановлення особистісних контактів;
- підбадьорливе, схвальне ставлення під час роботи;
- етична шляхетність, що полягає в безкорисливій допомозі, відкритості і радості за інших;
- попередження можливих невдач у процесі і результатах роботи;
- аудіовізуальний художній ряд, створюваний використанням музичних фрагментів, слайдів (це знімає тривожність, народжує впевненість);
- внесення елемента новизни за рахунок використання різноманітних засобів (це відволікає від труднощів, захоплює і знімає психологічні затиски, сприяє творчому прояву кожного студента).

2. Групова діяльність. Зміст групової діяльності на занятті визначається навчальним матеріалом, що пропонується студентам для розгляду. Організуючи діяльність щодо засвоєння знань, педагог може виходити з двох позицій стосовно студентів:

1) викладач ставиться до студентів як до пасивних учасників освітнього процесу, спостерігачів, завданням яких є сприйняття матеріалу. У такій позиції: викладач – суб'єкт діяльності на занятті, студенти виконують роль об'єкта;

2) сприйняття групи студентів як суб'єкта діяльності, що організовується на занятті.

Якщо в першому варіанті викладач, зазвичай, використовує наказ, вказівку, розпорядження як чіткі вимоги до студентів, то в другому випадку він

більше використовує прохання, поради, рекомендації і тим самим сприяє розвиткові самосвідомості студентів.

Підвищенню результатів групової діяльності сприяють такі операції, як встановлення особистого контакту зі студентами, зняття з них страху перед майбутньою діяльністю, надання кожній особистості можливості індивідуально виявити себе. Реалізація даної функції диктує педагогові необхідність вибудовувати діяльність із засвоєння знання таким чином, щоб студенти досягали не лише голі факти науки, а й усвідомлювали, заради чого треба постійно прагнути йти шляхом розширення своїх уявлень про світ і закономірності, що відбуваються в ньому. Така технологія впливає на розвиток і формування суб'єктивності студента, дозволяючи йому активніше включатися в діяльність, порівнюючи і реалізуючи свої можливості.

3. Створення ситуації успіху та неуспіху. Впроваджуючи особистісно зорієнтовані методи й технології навчання, необхідно визначити зміст навчання, причому в категоріях розвитку особистісних функцій суб'єкта навчання. Складовою вивчення будь-якої дисципліни може бути з'ясування наступних важливих питань: особисте ставлення студента до навчальної дисципліни; світоглядні концепції, пізнавальні інтереси, особисті пріоритети і сподівання, які характерні для студента на різних ступенях навчання; співвідношення споживачьких і продуктивних стратегій у здійсненні навчальної діяльності; перспективи подальшої соціальної самореалізації студента після закінчення навчання.

Зміст професійної підготовки, вибудованої в руслі особистісно зорієнтованого підходу, передбачає:

- розвиток у студентів рефлексивних здібностей, завдяки яким стає можливим усвідомлення індивідуально-інтелектуальних характеристик у себе та в інших учасників освітнього процесу;
- розуміння на основі цього власного інтелектуального ресурсу;
- усвідомлений вибір шляхів адекватного використання ресурсу в майбутній професійній діяльності через формування вже в студентські роки індивідуального стилю навчальної діяльності;
- уміння вибудовувати взаємодію з усіма суб'єктами освітнього процесу в режимі діалогу, партнерства й розвитку, співробітництва й ненасильства.

Орієнтація навчання на особистість передбачає створення умов для оптимального поєднання традиційних, перевірених часом принципів дидактики, таких як науковість, доступність, зв'язок теорії з практикою та ін., з інноваційними підходами особистісно зорієнтованого навчання. Враховуючи всі особливості впровадження особистісно зорієнтованих технологій у навчально-виховний процес економічного коледжу, можна визначити ті технології, які є найбільш доцільними, і для використання яких у даному ВНЗ є найбільше можливостей. Найбільш популярними технологіями традиційного навчання, як відомо, є:

- традиційне пояснювально-ілюстративне навчання;
- програмоване навчання;
- алгоритмічне навчання з поелементним відпрацюванням дій;
- синтетичне навчання з поетапним формуванням розумових дій;
- навчання, зорієнтоване на результат (технологія «повного засвоєння»);
- індивідуально-бригадне навчання та ін.

Недоліком постійного застосування лише цих технологій є те, що в результаті навіть дуже ефективного навчання виховується пасивний виконавець з лінійним мисленням. Як справедливо наголошує С. Сисоєва, «людина знаходиться в ситуації постійного вибору, пошуку оптимального рішення відповідно до швидкозмінних умов життя» [2, с.70]. Тому на всіх рівнях освіти мають створюватися умови для розвитку інтелекту і творчих здібностей особистості, підготовки її до життя у відкритому суспільстві, самостійної взаємодії з динамічним світом професійної праці. Це завдання, на думку С.Сисоєвої, залежить, насамперед, не стільки від змісту освіти, скільки від педагогічних технологій.

Сучасний навчальний процес у вищій школі покликаний залучати такі методи навчання, які, активізуючи розумову і практичну діяльність кожного студента, не лише формують його професійний тезаурус, а й стимулюють розвиток таких особистісних якостей, що забезпечуватимуть подальше зростання майбутнього економіста в плані оволодіння ним способами самовдосконалення, саморегуляції, позитивного самовираження й міжособистісного спілкування та взаємодії в суспільному житті.

Педагогічні технології продовжують удосконалюватися. У психолого-педагогічному плані основні тенденції удосконалення педагогічних технологій характеризуються переходом:

- від учіння як функції запам'ятовування до навчання як процесу розумового розвитку, що дозволяє творчо використовувати засвоєне;
- від суто асоціативної, статичної моделі знань до динамічно структурованих систем розумових дій;
- від орієнтації на середнього студента до диференційованої та індивідуалізованої програми навчання;
- від зовнішньої мотивації навчання до внутрішньої морально-вольової регуляції.

З огляду на зазначені тенденції у ВНЗ все частіше надають перевагу розвивальному навчанню та особистісно зорієнтованим технологіям. Основні риси узагальненої моделі розвивального навчання і його технологій такі:

- процесуальна цільова спрямованість: навчання способом теоретичного мислення, прийомам навчально-пізнавальної діяльності, процедурам пошукової діяльності як основному змісту й результату освіти;
- наближеність навчальної діяльності до наукового пізнання:
  - а) зіткнення студентів із суперечностями між новими навчальними завданнями і попередніми знаннями та вміннями, що стимулюють в студентів потребу подолати цю суперечність;
  - б) постановка студента в позицію дослідника, першовідкривача;
  - в) застосування в технології навчального процесу таких процедур, які моделюють етапи мислення під час розв'язування проблем;
  - г) виявлення і формулювання проблеми, збирання даних, висунення гіпотез, аналіз даних, перевірка гіпотез, формулювання висновків, застосування на практиці, узагальнення;
- діяльність рефлексії студентів як в інтелектуальному, так і в емоційно-особистісному плані;
- основна позиція студента в навчальному процесі – активно-діяльнісна, суб'єктна (самостійний пошук, ухвалення рішень, оцінна діяльність);

- основна позиція педагога – науковий керівник і партнер у навчальному дослідженні.

У зміст лекції, що традиційно розуміється як монолог викладача і пасивна форма роботи студентів, прогресивні педагоги сучасності все частіше вводять таку форму навчання, як робота в групах. Цей метод часто використовується не лише як частина лекційного заняття, а й окремо, як форма проведення семінару або практичного заняття. Групи зазвичай складаються з двох-шести студентів. За сигналом викладача студенти починають роботу в групах: обговорюють, наприклад, частину лекції і швидко відновлюють основні моменти тільки що почутого в лекції матеріалу. Або студенти придумують запитання, роблять коментарі і навіть зауваження лекторові щодо певної частини лекції. Інколи організують діяльність студентів так, щоб групи аналізували різні аспекти проблеми, що вивчається. Наприклад, одна група фіксує переваги запропонованих шляхів розв'язання проблеми, а інша – недоліки.

Досвід показує, що традиційна форма роботи студентів на лекції – пасивне слухання – вже перестала бути ефективною. Реалізація ж викладачами лекційного методу у формі роботи малих груп дозволяє студентам активно працювати на занятті, відразу закріплювати пройдений матеріал, дізнаватися думку однокурсників, з якої вони, можливо, також почерпнуть для себе щось нове й цінне.

Такий спосіб проведення лекції дозволяє економити час, відведений на вивчення однієї теми за рахунок з'єднання в одному занятті і лекційної, і семінарської форми роботи. У разі такого своєрідного методичного синтезу лектор може також бути впевненим в абсолютній зайнятості всіх студентів, легко спостерігати за аудиторією і підтримувати в ній робочу творчу атмосферу. Принагідно зазначимо, що така форма проведення лекцій можлива лише, якщо кількість студентів не дуже велика (менше 40-50 чол.). Інакше організувати малі групи і прослідкувати за їх роботою буде складно.

Одним з поширених інноваційних методів навчання у вищій школі є групова дискусія, що проводиться в малій групі. Інтерес до такого методу постійно зростає. Зарубіжні науковці (E. Richardson, M. Abercrombie, L. Stenhouse, C. Sutton, S. Holden) доводять, що участь у малих групах дає студентам освітні й психологічні переваги, яких немає в індивідуальному тьюторстві чи традиційній лекції. Групова дискусія розглядається як метод, що забезпечує студентів можливістю висловити і захистити свою точку зору, а викладач дістає при цьому сприятливі можливості пов'язати теорію з особистим досвідом студентів. Група, що складається з 8-12 членів, на думку вищезазначених дослідників, надає ширший простір для прояву активності кожного студента. Цінність цього методу навчання полягає в тому, що студент виробляє впевненість у собі, здатність виступати публічно, вести дискусію.

Метод проектів також передбачає роботу в групах, але тут обов'язковою є добровільність формування груп, адже всі її члени мають працювати на спільний результат. Оцінюючи діяльність таких груп, можна стверджувати, що групова робота спрямована на вироблення в студентів впевненості в своїх силах; навичок самостійної роботи і роботи в команді; набуття досвіду колективної роботи і партнерських відносин; розвитку почуття відповідальності за власну роботу й роботу команди. Близьке спілкування і постійна взаємодія

дозволяє студентам також розвивати свої комунікативні здібності і виявляти етичні цінності, що мають істотне значення для їх майбутньої професійної діяльності.

Проведені нами дослідження показали, що найбільший вплив на загальний розвиток особистості здійснюють такі технології: «Мозковий штурм», ділові ігри, дискусійні технології та соціально-психологічні тренінги. Когнітивну сферу особистості найкраще розвивають технології проблемного навчання, дослідницькі технології і метод проєктів; емоційно-вольову сферу – ділові ігри, «кейс-метод», «мозковий штурм»; комунікативну сферу – технології навчання у співробітництві та дискусійні технології.

Здатність викладача розкрити індивідуальні особливості студента з метою подальшого сприяння їх розвитку розвивається, як показало наше дослідження, за таких умов: розуміння викладачем необхідності впровадження інноваційних методів і технологій навчання; бажання і знання викладачем особливостей їх упровадження; постійна робота над самоосвітою і самовдосконаленням з дисциплін, які викладає; неперервний розвиток науково-методичної компетентності, що передбачає розширення і синтез знань із найновіших досягнень філософії, педагогіки, психології.

Література

1. Гончаренко С.У. Принцип фундаменталізації освіти / С.У. Гончаренко // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр. / За ред. Л.Л.Товажнянського та О.Г.Романовського. – Харків: НТУ „ХПІ”, 2004. – Вип. 5(9). – С.107-118.

2. Сисоєва С.О. Педагогічні технології: визначення, структура, проблеми впровадження / С.О. Сисоєва // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Науково-методичний журнал. – К., 2002. – Вип. IV. – С. 69-80.

3. Скафа Е. И. Эвристическое обучение математике: теория, методика, технология: [монографія] / Е.И. Скафа. – Донецк : Изд-во ДонНУ, 2004. – 439 с.

REFERENTS

The article is devoted to the problem of preparation future specialist, specifically to development of personal and professional-meaningful qualities by the use of the person-orientated technologies.

Features are determined, conceptual positions and introductory methods of person-orientated studying technologies are developed in preparation of future specialist. It is proved that it is impossible to be limited to only one pedagogical technology in preparation specialists. Essence descriptions of technology of person-orientated studying are defined in the conditions of higher school. The most effective in preparation future specialists technologies of person-orientated studying are determined. The system of personal and professional qualities of future specialists which are possible to develop due to technologies of person-orientated studying is found out: independence, initiative and following in actions; communicative capabilities; conscious attitude toward maintenance and process of studies; ability to work in the group, to lead to own opinion, to acknowledge oneself error; capacity for productive cognition of the world,

ability to analyze, to transform educational information; observation, creative thinking; active vital position, persistence, aspiring to success.

The author's approaches of adopted person-orientated studying technologies, diagnostic methods, methodical recommendations to realization of person-orientated studying technologies in higher school are presented. Some aspects of the problem of training of teachers for innovative educational activities are analysed.

Keywords: *innovative pedagogical technologies, higher education, higher school, person-oriented studies, pedagogical technologies, development of personality.*

ПРОБЛЕМА САМОЕФЕКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

УДК: 159.922-056.12(043.3)

Крюкова М.А., Ліпінська Н.Ф.

Стаття присвячена аналізу самоефективності особистості – досить нового феномену для вітчизняної психології. Самоефективність визначається як переконання людини щодо її спроможності керувати подіями, що впливають на її життя. Дії особистості в конкретній ситуації залежать від взаємного впливу довкілля та її свідомості, особливо від свідомих процесів, пов'язаних з переконаннями, що вона може або не може здійснити деякі дії, необхідні для того, щоб змінити ситуацію на краще для себе.

Ключові слова: *особистість, життєдіяльність, особистісний потенціал, групова самоефективність, індивідуальна самоефективність.*

ПРОБЛЕМА САМОЭФФЕКТИВНОСТИ ЛИЧНОСТИ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ НАУКЕ

Крюкова М.А., Липинская Н.Ф.

Статья посвящена анализу проблемы самоэффективности личности – относительно нового феномена для отечественной психологии. Самоэффективность определяется как убеждение человека относительно его способности управлять событиями, влияющими на его жизнь. Действия личности в конкретной ситуации зависят от взаимного влияния окружающей среды и ее сознания, особенно от сознательных процессов, связанных с убеждениями, что она может или не может осуществить некоторые действия, необходимые для того, чтобы изменить ситуацию в лучшую для нее сторону.

Ключевые слова: *личность, жизнедеятельность, личностный потенциал, групповая самоэффективность, индивидуальная самоэффективность.*

PROBLEM OF SELF-EFFIACACY OF PERSONALITY IS IN PSYCHOLOGICAL SCIENCE

Kryukova M., Lipinska N.